

UCHWAŁA
SENATU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

z dnia 14 lipca 2023 r.

**w sprawie wniesienia do Sejmu projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks
postępowania karnego**

Na podstawie art. 118 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Senat wnosi do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego.

Jednocześnie upoważnia panią senator Gabrielę Morawską-Stanecką do reprezentowania Senatu w pracach nad projektem.

MARSZAŁEK SENATU

Tomasz GRODZKI

U S T A W A

z dnia

o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego

Art. 1. W ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2022 r. poz. 1375 z późn. zm.¹⁾) wprowadza się następujące zmiany:

1) w art. 245 dodaje się § 4 i 5 w brzmieniu:

„§ 4. Jeżeli zatrzymany chce skorzystać z uprawnienia, o którym mowa w § 1, lub z jego udziałem mają być wykonywane czynności, o których mowa w § 5, a nie ma adwokata lub radcy prawnego ustanowionego z wyboru, przed przystąpieniem do czynności procesowych z udziałem tego zatrzymanego należy wyznaczyć mu adwokata lub radcę prawnego z urzędu. Przepis art. 78, art. 517j § 1 oraz przepisy wydane na podstawie art. 517j § 2 stosuje się odpowiednio. Wyznaczenia adwokata lub radcy prawnego może dokonać prezes lub referendarz sądowy sądu rejonowego miejsca zatrzymania lub prowadzenia postępowania, a w wypadkach niecierpiących zwłoki także innego sądu rejonowego.

§ 5. W przypadku wykonywania czynności procesowych z udziałem zatrzymanego należy wykonać te czynności z udziałem adwokata lub radcy prawnego, w tym ustanowionego z urzędu. Przesłuchanie zatrzymanego nie może się odbyć wcześniej niż 2 godziny od chwili zawiadomienia adwokata lub radcy prawnego o planowanej czynności. Przesłuchanie bez obecności adwokata lub radcy prawnego jest dopuszczalne wyłącznie w wypadku zagrożenia zdrowia, życia lub wolności zatrzymanego lub innej osoby albo potrzeby zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Przyczynę odstąpienia od przesłuchania z udziałem adwokata lub radcy prawnego należy wskazać w protokole.”;

2) art. 301 otrzymuje brzmienie:

„Art. 301. Na żądanie podejrzanego należy go przesłuchać z udziałem ustanowionego obrońcy. Przesłuchanie bez obecności obrońcy jest dopuszczalne

¹⁾ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2022 r. poz. 1855, 2582, 2600 oraz z 2023 r. poz. 289, 535 i 818.

wyłącznie w wypadku zagrożenia zdrowia, życia lub wolności podejrzanego lub innej osoby albo potrzeby zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Przyczynę odstąpienia od przesłuchania z udziałem adwokata lub radcy prawnego należy wskazać w protokole.”.

Art. 2. 1. Do postępowań wszczętych i niezakończonych w danej instancji przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, stosuje się przepisy dotychczasowe.

2. Czynności procesowe, o których mowa w art. 245 § 4 i 5 ustawy zmienianej w art. 1 oraz w art. 301 ustawy zmienianej w art. 1 w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, dokonane przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy są skuteczne, jeżeli dokonano ich z zachowaniem przepisów dotychczasowych.

Art. 3. Ustawa wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

UZASADNIENIE

1. Cel projektowanej ustawy

Projekt ustawy stanowi realizację postulatu zawartego w petycji P10–47/21 wniesionej do Senatu w dniu 17 maja 2021 r. przez Naczelną Radę Adwokacką.

Autor petycji zwraca się do Marszałka Senatu o podjęcie przez Senat inicjatywy ustawodawczej zmierzającej do zmiany ustawy z dnia 5 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, zwanej dalej „k.p.k.”, poprzez dodanie w art. 245 nowych § 4 i 5, w celu zapewnienia zatrzymanemu prawa do skorzystania z pomocy prawnej z urzędu w przypadku wykonywania czynności procesowych lub dowodowych na etapie zatrzymania.

Wprowadzenie do polskiego systemu prawa przepisów objętych projektem ustawy ma zapewnić skuteczną i proporcjonalną ochronę praw osób zatrzymanych, przede wszystkim w aspekcie implementacji regulacji zawartych w:

– dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności, zwanej dalej „dyrektywą 2013/48/UE”,

– dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 z dnia 26 października 2016 r. w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania, zwanej dalej „dyrektywą 2016/1919/UE”.

Przyjęcie przedłożonego projektu ustawy sprawi, że prawo dostępu obrońcy do osoby podejrzewanej będzie zagwarantowane jak najszybciej po jej zatrzymaniu i w taki sposób, aby osoby te mogły rzeczywiście i skutecznie wykonywać przysługujące im prawo do obrony.

2. Obecny stan prawny i potrzeba zmian

W obecnym stanie prawnym, w ramach krajowego porządku prawnego, prawa osoby zatrzymanej zasadniczo uregulowane są w art. 245 k.p.k. Zgodnie z § 1 tego przepisu zatrzymanemu na jego żądanie należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także bezpośrednią z nimi rozmowę. W wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, zatrzymujący może zastrzec, że będzie przy niej obecny.

Potrzeba wprowadzenia projektowanej regulacji wynika z braku systemowego rozwiązania w zakresie skutecznego wykonania przysługującego zatrzymanemu prawa do obrony przede wszystkim po zatrzymaniu, jeżeli z osobą podejrzaną lub osobą podejrzaną mają być wykonane czynności procesowe.

Osoba zatrzymana poza prawem do niezwłocznego nawiązania w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także prawa do bezpośredniej z nimi rozmowy, nie może w ramach krajowego porządku prawnego wykonać przysługującego prawa do obrony w taki sposób, aby prawo do rzeczywiście, skutecznie i efektywnie zrealizować w zakresie wynikającym z art. 3 ust. 1 i 2 dyrektywy 2013/48/UE.

Zgodnie z przepisami art. 3 ust. 1 i 2 dyrektywy 2013/48/UE, Państwa członkowskie zapewniają, aby podejrzeni i oskarżeni mieli prawo dostępu do adwokata (radcy prawnego) w takim terminie i w taki sposób, aby osoby te mogły rzeczywiście i skutecznie wykonywać przysługujące im prawo do obrony. Podejrzeni lub oskarżeni mają prawo dostępu do adwokata (radcy prawnego) bez zbędnej zwłoki. W każdym wypadku podejrzeni lub oskarżeni mają dostęp do adwokata (radcy prawnego) począwszy od najwcześniejszego spośród następujących terminów:

- a) przed ich przesłuchaniem przez policję lub inny organ ścigania lub organ sądowy,
- b) w momencie prowadzenia przez organy ścigania lub inne właściwe organy czynności dochodzeniowych lub innych czynności dowodowych,
- c) niezwłocznie po pozbawieniu wolności,
- d) zanim zostali wezwani do stawienia przed sądem właściwym w sprawach karnych w odpowiednim czasie, zanim stawią się przed tym sądem.

Dyrektywa 2016/1919/UE, która uzupełnia dyrektywę 2013/48/UE o standardy dotyczące dostępu do adwokata lub radcy prawnego z urzędu, w art. 4 ust. 1 obliguje państwa członkowskie do zapewnienia:

„podejrzanym i oskarżonym, którzy nie posiadają wystarczających środków na pokrycie kosztów pomocy adwokata, prawa do pomocy prawnej z urzędu, gdy wymaga tego interes wymiaru sprawiedliwości”.

Dyrektywa 2016/1919 wprowadza jednocześnie obowiązek państwa zapewnienia skutecznego środka naprawczego w przypadku naruszenia praw z niej wynikających (art. 8).

Tym samym dyrektywa 2016/1919 wprowadza standard przyznania każdej osobie zatrzymanej pod zarzutem popełnienia przestępstwa (jeśli nie zrzekła się tego prawa – motyw 9 dyrektywy) prawa do adwokata lub radcy prawnego z urzędu, o ile nie stać jej na samodzielne pokrycie kosztów.

3. Różnice między dotychczasowym a projektowanym stanem prawnym

Cel projektowanej ustawy ma zostać osiągnięty poprzez dodanie w art. 245 dwóch paragrafów. Nowe przepisy § 4 i 5, stanowią, że jeżeli zatrzymany chce skorzystać z uprawnienia do nawiązania w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także bezpośrednio z nimi rozmowy lub z jego udziałem mają być wykonywane czynności procesowe, a nie ma on adwokata lub radcy prawnego ustanowionego z wyboru, przed przystąpieniem do tych czynności należy wyznaczyć zatrzymanemu adwokata lub radcę prawnego z urzędu.

Wyznaczenia adwokata lub radcy prawnego może dokonać prezes lub referendarz sądowy sądu rejonowego, w którego okręgu prowadzi się postępowanie, a w wypadkach niecierpiących zwłoki także innego sądu rejonowego.

Projektowana zmiana zrealizuje nie tylko postanowienia wspomnianej wyżej dyrektywy zabezpieczając w sposób prawidłowy interesy procesowe zatrzymanego (czasowo pozbawionego wolności), ale przede wszystkim zapewni zatrzymanemu prawo do skorzystania z pomocy prawnej już na etapie zatrzymania, przed pierwszym przesłuchaniem, co ma wielokrotnie zasadnicze znaczenie dla późniejszego realizowania prawa do obrony, w sytuacji przedstawienia zarzutów osobie zatrzymanej.

Dysfunkcjonalność obecnej regulacji rzutuje na realizację prawa do obrony nie tylko na etapie zatrzymania i wykonywanych wówczas czynności procesowych z udziałem zatrzymanego, ale także – co wymaga podkreślenia – na kolejnych etapach postępowania karnego.

Jak podnosi dr P. Kładoczny¹⁾ „wadliwość praktyki, w zakresie realizacji prawa do dostępu do adwokata lub radcy prawnego wynika z nałożenia się na siebie kilku elementów. Są nimi przede wszystkim:

1) niewłaściwe informowanie przez funkcjonariuszy Policji o przysługującym prawie do kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a nawet odwołanie od wniosku o obrońcę, wynikające z chęci szybszego i skuteczniejszego zakończenia czynności i uzyskania właściwego, zdaniem organu, efektu postępowania;

2) trudności z zapewnieniem „niezwłocznie” dostępu i kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, zwłaszcza w sytuacji, gdy zatrzymany nie dysponuje danymi prawnika, przy jednoczesnej możliwości prawnej podejmowania czynności dowodowych bez udziału adwokata lub radcy prawnego (art. 301 k.p.k.);

3) brak skutecznych sankcji za naruszenie praw osoby zatrzymanej (środki naprawcze w rozumieniu dyrektywy 2013/48/UE), np. skutkujących uznaniem danego dowodu za nieważny.

Te elementy, przede wszystkim, powodują, że prawo zatrzymanego dostępu do adwokata lub radcy prawnego jest wyjątkiem, a zapewnienie, że obrońca z urzędu mógłby być obecny przy pierwszych czynnościach wymagałoby „wyjątkowej determinacji”²⁾.

Niewątpliwie taka praktyka mija się dość poważnie z założeniami obu dyrektyw, by podejrzani i oskarżeni mogli rzeczywiście i skutecznie wykonywać przysługujące im prawo do obrony. Jest ona również sprzeczna z ideą art. 42 ust. 2 Konstytucji RP, który konstruuje realne, a nie iluzoryczne prawo do obrony.”.

¹⁾ dr Piotr Kładoczny "Opinia na temat rozwiązań proponowanych w petycji Naczelnej Rady Adwokackiej w sprawie podjęcia inicjatywy ustawodawczej dotyczącej zmiany art. 245 ustawy z dnia 5 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (P10–47/21)" str. 15 i 16.

²⁾ hfhr.pl/wp-content/uploads/2018/03/HFPC Wzmocnienie praw procesowych w postępowaniu karnym 2903.pdf, A. Klepczyński, P. Kładoczny, K. Wiśniewska, O (nie)dostępnym dostępie do adwokata, Warszawa 2017, dostęp: http://www.hfhr.pl/wpcontent/uploads/2018/01/HFHR_JUSTICIA2017_National-Report_PL.pdf

Należy zauważyć, że wielokrotnie sposób przeprowadzenia czynności procesowych na tak wstępnym etapie, bez zapewnienia rzeczywistego i realnego prawa do obrony, rzutuje na sytuację procesową zatrzymanego, następnie podejrzanego i oskarżonego w toku dalszego toczącego się postępowania karnego z udziałem tej osoby. Sytuacja osoby zatrzymanej (czasowo pozbawionej wolności) jest szczególna, nie tylko w aspekcie procesowym, ale także w płaszczyźnie jej kondycji psychicznej i realizowanego przez nią sposobu postępowania (zachowania się) w takim położeniu.

W ramach powyższej argumentacji nie można pominąć faktu, że w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, osoba podejrzana jest podmiotem, któremu przysługuje prawo do obrony zagwarantowane w art. 42 ust. 2 Konstytucji RP.

Trybunał Konstytucyjny w ślad za poglądem Sądu Najwyższego uznał, że „nie formalne postawienie zarzutu popełnienia przestępstwa, lecz już pierwsza czynność organów procesowych skierowana na ściganie określonej osoby czyni ją podmiotem prawa do obrony”(zob. wyrok SN z 9.02.2004 r., V KK 194/03 oraz wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 grudnia 2012 r. sygn. akt K 37/11, pkt 111.2.3 uzasadnienia).

„Kodeks postępowania karnego nie określa, w jakich granicach czasowych ma być zapewniony dostęp do adwokata. Kodeks posługuje się jedynie pojęciem „niezwłoczności”, które w odniesieniu do analizowanego problemu wydaje się być terminem zbyt ogólnikowym i nieostrym. Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 13 października 2011 roku, sygn. akt III KK 64/11, wskazał, że:

„Niewzłoczne umożliwienie kontaktu z adwokatem, o którym stanowi art. 245 § 1 k.p.k., nie oznacza jednak, że kontakt ten ma nastąpić „natychmiast”, ponieważ termin ten musi być interpretowany z uwzględnieniem realiów konkretnej sprawy, a przede wszystkim możliwości technicznych i uwarunkowań wynikających z obowiązujących regulacji prawnych, w tym wiążących się z ustanowieniem obrońcy z urzędu”³⁾.

Powyższy pogląd SN jest cytowany w doktrynie do dziś, pomimo upływu czasu na implementację dyrektywy 2013/48/UE⁴⁾.

³⁾ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2011 r., III KK 64/11, OSNKW 2012, nr 1, poz. 9.

⁴⁾ Por. np. R. A. Stefański, Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do art. 167-296, Wolters Kluwer, 2019, D. Świecki, Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany, System Informacji Prawnej LEX, 2019.

W świetle art. 300 § 1 k.p.k. przed pierwszym przesłuchaniem podejrzany powinien zostać pouczone o możliwości skorzystania z pomocy obrońcy. Przesłuchanie takie nie jest jednak wstrzymywane do czasu pojawienia się adwokata lub radcy prawnego. Wprost stanowi o tym art. 301 k.p.k.:

„Na żądanie podejrzanego należy przesłuchać go z udziałem ustanowionego obrońcy. Niestawiennictwo obrońcy nie tamuje przesłuchania”.

Również w sytuacji zmiany statusu ze świadka na podejrzanego Kodeks postępowania karnego nie nakłada obowiązku przerwania czynności i umożliwienia podejrzanemu kontaktu z adwokatem przed pierwszym przesłuchaniem w charakterze podejrzanego. Sprzeciwia się to standardowi określone w motywie 21 dyrektywy 2013/48/UE, który wskazuje, że:

„w przypadku gdy osoba inna niż podejrzany lub oskarżony – na przykład świadek – staje się podejrzanym lub oskarżonym, osoba ta powinna być chroniona przed samooskarżeniem i ma prawo do nieskładania wyjaśnień (...). Jeżeli w czasie takiego przesłuchania osoba inna niż podejrzany lub oskarżony staje się podejrzanym lub oskarżonym, przesłuchanie należy natychmiast zawiesić. Jednakże należy umożliwić kontynuowanie takiego przesłuchania, jeżeli dana osoba została poinformowana, że jest podejrzanym lub oskarżonym, i ma możliwość skorzystania w pełni z praw przewidzianych w niniejszej dyrektywie”.

Jak widać, obowiązujące regulacje nie realizują w pełni standardu określonego w art. 3 ust. 2 dyrektywy 2013/48/UE, określającego, że podejrzani lub oskarżeni mają prawo dostępu do adwokata przed ich przesłuchaniem przez policję lub inny organ ścigania lub organ sądowy lub niezwłocznie po pozbawieniu wolności, a adwokat lub radca prawny może być nieobecny tylko w określonych przypadkach, o których mowa w art. 8 ust. 1 tejże dyrektywy.”⁵⁾.

Gwarancja kontaktu każdej osoby zatrzymanej z obrońcą już od samego początku zatrzymania byłaby skutecznym mechanizmem chroniącym zatrzymanych przed ewentualnymi nieprawidłowymi czynnościami ze strony organów państwa. Za przykład niech posłuży sytuacja procesowa, w której natychmiastowego dostępu do adwokata nie miał Tomasz Komenda. Według mediów przyznał się do winy tylko raz – podczas przesłuchania na policji. Nigdy więcej nie powtórzył tych słów. Tłumaczył potem, że przyznał się,

⁵⁾ dr Piotr Kładoczny "Opinia na temat rozwiązań proponowanych w petycji Naczelnej Rady Adwokackiej w sprawie podjęcia inicjatywy ustawodawczej dotyczącej zmiany art. 245 ustawy z dnia 5 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (P10–47/21)" str. 8 i 9.

ponieważ został dotkliwie pobity. Gdyby miał od początku adwokata, nie mogłoby do tego dojść, a w konsekwencji tak uzyskane depozycje nie rzutowałyby na jego sytuację procesową w dalszym toku postępowania.

Z przedstawionych powodów, zarówno natury jurydycznej, ale także w aspekcie interesu społecznego, zadaniem ustawodawcy jest stworzenie otoczenia normatywnego, które będzie gwarantowało, że w przypadku wykonywania czynności procesowych lub dowodowych z udziałem zatrzymanego należy wykonać te czynności z udziałem adwokata lub radcy prawnego, w tym ustanowionego z urzędu.

Udział adwokata lub radcy prawnego zapewni rzeczywiste zrealizowanie prawa do obrony przysługującego osobie podejrzanej. Na marginesie należy dodać, że dyrektywa przewiduje jedynie normy minimalne, wobec powyższego nie może być jakichkolwiek wątpliwości, że państwa członkowskie mają możliwość rozszerzenia praw w niej określonych (zob. pkt 54 motywów preambuły dyrektywy 2013/48/UE).

Aby przybliżyć rozwiązania przyjęte w Kodeksie postępowania karnego do standardów zawartych w dyrektywie 2013/48/UE, a jednocześnie umożliwić organom postępowania karnego przesłuchanie zatrzymanego podczas nieobecności adwokata lub radcy prawnego, projektodawca zdecydował o wdrożeniu do przepisu art. 245 § 5 k.p.k. przepisów zawartych w art. 3 ust. 6 dyrektywy, który stanowi co następuje:

„6. W wyjątkowych okolicznościach i jedynie na etapie postępowania przygotowawczego państwa członkowskie mogą zastosować czasowe odstępstwo od stosowania praw przewidzianych w ust. 3, w zakresie, w jakim jest to uzasadnione – w świetle konkretnych okoliczności danej sprawy – jednym z następujących istotnych powodów:

a) w przypadku pilnej potrzeby zapobieżenia poważnym negatywnym konsekwencjom dla życia, wolności lub nietykalności cielesnej jakiejś osoby;

b) w przypadku konieczności podjęcia przez organy ścigania natychmiastowego działania w celu niedopuszczenia do narażenia postępowania karnego na znaczący uszczerbek.”.

Wymogiem proceduralnej ważności odstępstwa jest oparcie go na indywidualnej i uzasadnionej decyzji organu procesowego, która powinna być odzwierciedlona w protokole czynności.

Analogiczne rozwiązanie proponuje się zawrzeć również w art. 301 k.p.k. w celu ujednolicenia zasad rządzących przesłuchaniem bez obecności ustanowionego obrońcy z przesłuchaniem zatrzymanego bez obecności adwokata lub radcy prawnego, gdy zatrzymany wyraził wolę skorzystania z prawa do adwokata, zwłaszcza ustanowionego z urzędu.

„Dyrektywa 2013/48/UE nie nakłada obowiązku zapewnienia ubogiemu zatrzymanemu dostępu do bezpłatnej pomocy prawnej. Takie zobowiązanie wyraża natomiast art. 4 ust. 4 lit. b dyrektywy 2016/1919/.”⁶⁾ Termin implementacji dyrektywy upłynął w maju 2019 r.

Skuteczna implementacja tej dyrektywy powinna polegać na zapewnieniu bezzwłocznego dostępu do adwokata w ramach systemu bezpłatnej pomocy prawnej. Konieczne być powinno szybkie wyznaczenie obrońcy z urzędu dla podejrzanego pozbawionego wolności (zatrzymanego). Taki właśnie cel realizuje przedłożony projekt ustawy.

Zasadnicza różnica pomiędzy stanem prawnym obecnie obowiązującym, a stanem prawnym, który ma nastąpić po wejściu w życie projektowanej regulacji, sprowadza się do zagwarantowania instrumentów chroniących realizację prawa do obrony przysługującego osobie zatrzymanej, co jest rozwiązaniem chroniącym interes obywateli, ale także wspierającym dobro wymiaru sprawiedliwości.

4. Konsultacje

Nadesłane w ramach konsultacji opinie i uwagi są zamieszczone na senackiej stronie internetowej. Wyniki konsultacji przedstawione zostały w ocenie skutków regulacji.

5. Oświadczenie o zgodności z prawem Unii Europejskiej

Zakres przedmiotowy projektowanej ustawy jest zgodny z prawem Unii Europejskiej. Interwencja ustawodawcy i korekta istniejących obecnie rozwiązań legislacyjnych jest uzasadniona i potrzebna, gdyż przepisy projektu, po ich wejściu w życie będą realizować uprawnienia zatrzymanego wynikające z dyrektywy 2013/48/UE oraz z dyrektywy 2016/1919 UE.

⁶⁾ M. Wąsek–Wiaderek, *Dostęp do adwokata na wczesnym etapie postępowania karnego w prawie Unii Europejskiej*, Europejski Przegląd Sądowy styczeń 2019 str. 19 i 20.

<p>Tytuł projektu: <i>ustawa o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego</i></p> <p>Przedstawiciel wnioskodawcy: senator Gabriela Morawska-Stanecka</p> <p>Osoby odpowiedzialne za projekt w Biurze Legislacyjnym: Beata Mandylis, główny legislator, tel. 22 694 93 40 <u>w zakresie OSR:</u> Katarzyna Majewska, główny ekspert, tel. 22 694 92 59</p>	<p>Data sporządzenia: 13 czerwca 2023 r.</p> <p>Źródło: petycja</p> <p>Nr druku: 875, 875 S</p>
--	--

OCENA SKUTKÓW REGULACJI

1. Jaki problem jest rozwiązywany?

Do Senatu wpłynęła petycja Naczelnej Rady Adwokackiej (P10-47/21) zawierająca postulat podjęcia inicjatywy ustawodawczej zmierzającej do zmiany ustawy z dnia 5 czerwca 1997 r. – *Kodeks postępowania karnego*, zwanej dalej „k.p.k.”, poprzez dodanie w art. 245 nowych § 4 i 5, w celu zapewnienia zatrzymanemu **prawa do skorzystania z pomocy prawnej z urzędu w przypadku wykonywania czynności procesowych lub dowodowych na etapie zatrzymania**.

W obecnym stanie prawnym, w ramach krajowego porządku prawnego, prawa osoby zatrzymanej zasadniczo uregulowane są w art. 245 k.p.k. Zgodnie z § 1 tegoż przepisu zatrzymanemu na jego żądanie należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także bezpośrednio z nimi rozmowę. W wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, zatrzymujący może zastrzec, że będzie przy niej obecny.

Poza wyraźnym przyznaniem ww. prawa do niezwłocznego nawiązania w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także prawa do bezpośredniej z nimi rozmowy, obowiązujące przepisy procedury karnej nie zawierają gwarancji, które zabezpieczałyby rzeczywistą, skuteczną i efektywną możliwość wykonywania prawa do obrony przez zatrzymanego zgodnie z dwoma dyrektywami UE:

- dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności, zwanej dalej „dyrektywą 2013/48/UE”,
- dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 z dnia 26 października 2016 r. w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania, zwanej dalej „dyrektywą 2016/1919/UE”.

W myśl postanowień art. 3 ust. 1 i 2 dyrektywy 2013/48/UE, państwa członkowskie zapewniają, aby podejrzani i oskarżeni mieli prawo dostępu do adwokata (radcy prawnego) w takim terminie i w taki sposób, aby osoby te mogły rzeczywiście i skutecznie wykonywać przysługujące im prawo do obrony. Podejrzani lub oskarżeni mają prawo dostępu do adwokata (radcy prawnego) bez zbędnej zwłoki. W każdym wypadku podejrzani lub oskarżeni mają dostęp do adwokata (radcy prawnego) począwszy od najwcześniejszego spośród następujących terminów:

- a) przed ich przesłuchaniem przez policję lub inny organ ścigania lub organ sądowy,
- b) w momencie prowadzenia przez organy ścigania lub inne właściwe organy czynności dochodzeniowych lub innych czynności dowodowych,
- c) niezwłocznie po pozbawieniu wolności,
- d) zanim zostali wezwani do stawienia przed sądem właściwym w sprawach karnych w odpowiednim czasie, zanim stawią się przed tym sądem.

Z kolei dyrektywa 2016/1919/UE, która uzupełnia dyrektywę 2013/48/UE o standardy dotyczące dostępu do adwokata lub radcy prawnego z urzędu, w art. 4 ust. 1 obliguje państwa członkowskie do zapewnienia „podejrzanym i oskarżonym, którzy nie posiadają wystarczających środków na pokrycie kosztów pomocy adwokata, prawa do pomocy prawnej z urzędu, gdy wymaga tego interes wymiaru sprawiedliwości”. Tym samym dyrektywa 2016/1919 wprowadza gwarancję przyznania każdej osobie zatrzymanej pod zarzutem popełnienia przestępstwa prawa do adwokata lub radcy prawnego z urzędu, o ile nie stać jej na samodzielne pokrycie kosztów (chyba że zrzekła się tego prawa – motyw 9 dyrektywy).

Wobec braku w krajowym porządku prawnym systemowych rozwiązań umożliwiających skuteczne wykonanie prawa do obrony, przede wszystkim po zatrzymaniu, jeżeli z podejrzanym lub osobą podejrzaną mają być wykonane czynności procesowe, istnieje potrzeba wprowadzenia stosownych regulacji.

2. Rekomendowane rozwiązanie, w tym planowane narzędzia interwencji, i oczekiwany efekt.

Rekomendowanym rozwiązaniem jest dodanie w art. 245 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks postępowania karnego* przepisów stanowiących, że jeżeli zatrzymany chce skorzystać z uprawnienia do nawiązania w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także bezpośrednio z nimi rozmowy, lub gdy z jego udziałem mają być wykonywane czynności procesowe, **a nie ma adwokata lub radcy prawnego ustanowionego z wyboru, przed przystąpieniem do tych czynności należy wyznaczyć zatrzymanemu adwokata lub radcę prawnego z urzędu**. Wyznaczenia adwokata lub radcy prawnego może dokonać prezes lub referendarz sądowy sądu rejonowego miejsca zatrzymania lub prowadzenia postępowania, a w wypadkach niecierpiących zwłoki także innego sądu rejonowego.

Projektowana regulacja zakłada również, że **w przypadku wykonywania czynności procesowych z udziałem zatrzymanego należy wykonać te czynności z udziałem adwokata lub radcy prawnego, w tym ustanowionego z urzędu**, przy czym przesłuchanie zatrzymanego nie może się odbyć wcześniej niż 2 godziny od chwili zawiadomienia adwokata lub radcy prawnego o planowanej czynności. Przesłuchanie bez obecności adwokata lub radcy prawnego będzie dopuszczalne wyłącznie w wypadku zagrożenia zdrowia, życia lub wolności zatrzymanego lub innej osoby albo w przypadku potrzeby zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Przyczyna ewentualnego odstąpienia od przesłuchania z udziałem adwokata lub radcy prawnego będzie musiała zostać wskazana w protokole.

Ponadto proponuje się odpowiednią zmianę przepisu art. 301 k.p.k., który stanowi, że na żądanie podejrzanego należy go przesłuchać z udziałem ustanowionego obrońcy. W artykule tym zostanie dodane zdanie drugie i trzecie przesądzające, że „przesłuchanie bez obecności obrońcy jest dopuszczalne wyłącznie w wypadku zagrożenia zdrowia, życia lub wolności podejrzanego lub innej osoby albo potrzeby zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania”, zaś „[p]rzyczynę odstąpienia od przesłuchania z udziałem adwokata lub radcy prawnego należy wskazać w protokole”.

Oczekiwany efekt regulacji będzie zapewnienie skutecznej i proporcjonalnej ochrony praw osób zatrzymanych (poprzez stworzenie możliwości skorzystania z pomocy prawnej już na etapie zatrzymania) oraz implementacja regulacji zawartych w dyrektywie 2013/48/UE oraz dyrektywie 2016/1919/UE.

3. Jak problem został rozwiązany w innych krajach, w szczególności krajach członkowskich OECD/UE?

Kancelaria Senatu w dniu 18 lutego 2019 r. zwróciła się do Europejskiego Centrum Badań Parlamentarnych i Dokumentacji (ECPRD) z prośbą o udzielenie przez państwa zrzeszone w ECPRD informacji o tym, jak w poszczególnych systemach prawnych zostało uregulowane prawo dostępu do adwokata (prawo do pomocy prawnej) dla osób zatrzymanych przez policję lub inny organ ścigania – w szczególności na wstępnym etapie postępowania (bezpośrednio po zatrzymaniu) oraz w przypadku osób, które formalnie nie zostały uznane za podejrzanego lub oskarżonego. Do dnia 21 marca 2019 r. wpłynęły w tym zakresie odpowiedzi z 23 państw.

Z przedstawionych informacji wynika, że w większości państw obowiązują przepisy mające na celu zapewnienie, aby podejrzanym lub oskarżonym przysługiwało prawo dostępu do adwokata, co wynika z przyjęcia **dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE** z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym (...).

W większości badanych systemów funkcjonują podobne rozwiązania ogólne, wynikające m.in. z zaleceń ww. dyrektywy, polegające np. na poinformowaniu osób podejrzanego lub zatrzymanego o prawie do adwokata (niektóre systemy doprecyzowują, że powinno to nastąpić niezwłocznie po zatrzymaniu i zanim przesłuchanie zostanie rozpoczęte), określeniu przypadków, kiedy skorzystanie z obrońcy jest obowiązkowe (dotyczy to głównie osób niepełnosprawnych, których niepełnosprawność uniemożliwia samodzielną obronę, oskarżonych o popełnienie poważnych przestępstw, za które grozi kara więzienia, przykładowo w wymiarze powyżej 10 lat, a także osób małoletnich), możliwości skorzystania z bezpłatnej pomocy prawnej i obrońcy z urzędu przez osoby znajdujące się w trudnej sytuacji finansowej, a także przyznaniu prawa do uchylenia się od składania wyjaśnień.

W niektórych państwach wprowadzono bardziej szczegółowe uregulowania, mające na celu zapewnienie osobom podejrzanym lub zatrzymanym zapewnienie realnego dostępu do adwokata, np. kontakt telefoniczny z adwokatem za pośrednictwem **bezpłatnej infolinii, plakaty i broszury informacyjne, określenie procedur dot. traktowania osób podejrzanego i zatrzymanego, obowiązkowa i bezpłatna pomoc prawna** dla wszystkich zatrzymanego albo tylko dla niektórych (w zależności od kategorii popełnionego wykroczenia lub przestępstwa).

Pozyskane informacje na temat rozwiązań przyjętych w poszczególnych systemach prawnych przedstawiono w załączniku nr 1 do OSR.

4. Podmioty, na które oddziałuje projekt.

Grupa	Wielkość	Źródło danych	Oddziaływanie
Osoby zatrzymane	bd w zakresie liczby zatrzymanych przez Policję Na polecenie prokuratury zatrzymano w 2018 r. – 7 239 osób, w 2019 r. – 8 119 osób, w 2020 r. – 6 482 osoby, a w 2021 r. – 6 371 osób.	Prokurator Krajowy	Możliwość skorzystania z pomocy prawnej z urzędu w sytuacji, gdy zatrzymany chce skorzystać z uprawnienia do nawiązania w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także bezpośrednio z nimi rozmowy lub z jego udziałem mają być wykonywane czynności procesowe, a nie ma adwokata lub radcy prawnego ustanowionego z wyboru. W przypadku wykonywania czynności procesowych z udziałem zatrzymanego, czynności te będą musiały zostać wykonane z udziałem adwokata lub radcy prawnego, w tym ustanowionego z urzędu, przy czym przesłuchanie będzie mogło odbyć się nie wcześniej niż 2 godziny od chwili zawiadomienia adwokata lub radcy prawnego o planowanej czynności. Odstępstwo w zakresie obecności adwokata lub radcy prawnego przy przesłuchaniu będzie dopuszczalne wyłącznie w wypadku zagrożenia zdrowia, życia lub wolności zatrzymanego lub innej osoby albo w razie potrzeby zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, zaś przyczyna zastosowania takiego wyjątku będzie wskazywana w protokole.
Sądy rejonowe	Obecnie w Polsce funkcjonuje 318 sądów rejonowych.	Rozporządzenie MS z dnia 16 października 2002 r. w sprawie ustalenia siedzib i obszarów właściwości sądów apelacyjnych, sądów okręgowych i sądów rejonowych (...)	Obowiązek wyznaczenia adwokata lub radcy prawnego z urzędu w ww. przypadkach przez prezesa lub referendarza sądowego sądu rejonowego miejsca zatrzymania lub prowadzenia postępowania, a w wypadkach niecierpiących zwłoki także innego sądu rejonowego.

5. Informacje na temat zakresu, czasu trwania i podsumowanie wyników konsultacji.

Projekt ustawy w dniu 28 listopada 2022 r. został przesłany do zaopiniowania Ministrowi Sprawiedliwości, Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji, I Zastępcy Prokuratora Generalnego Prokuratorowi Krajowemu, Komendantowi Głównemu Policji, Sądowi Najwyższemu, Krajowej Radzie Sądownictwa, Rzecznikowi Praw Obywatelskich, Naczelnej Radzie Adwokackiej, Krajowej Radzie Radców Prawnych, Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Stowarzyszeniu Sędziów Polskich „Iustitia”, Stowarzyszeniu Sędziów THEMIS, Stowarzyszeniu Prokuratorów „Lex super omnia”, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Termin nadsyłania opinii ustalono na dzień 23 grudnia 2022 r.

W opinii **Ministra Sprawiedliwości (MS)** „już w chwili obecnej treść art. 245 k.p.k. należy ocenić jako spełniający przesłanki zgodności z prawem unijnym i gwarantujący realizację prawa do obrony podejrzanego/oskarżonego” [pisownia oryginalna]. Zdaniem MS proponowana zmiana może wpłynąć negatywnie na sprawność postępowania karnego, zarówno na etapie przygotowawczym, jak i jurysdykcyjnym.

Krajowa Rada Sądownictwa zaopiniowała projekt negatywnie, argumentując, że projektodawca „nie odniósł się w uzasadnieniu projektu do problematyki realizacji jego zapisów w praktyce”. Wprowadzenie proponowanych zmian „oznacza szereg konkretnych problemów [...], takich jak przykładowo konieczność organizacji dyżurów dla pełnomocników, co wiąże się także z kwestiami finansowymi”.

Naczelna Rada Adwokacka (NRA), poparła projektowane rozwiązanie „jako ważne i istotne dla praktyki wymiaru sprawiedliwości”. Wątpliwości NRA budzi proponowana treść art. 245 § 5 zd. drugie oraz art. 301 zd. drugie k.p.k., które przewidują odstępstwa od udziału adwokata lub radcy prawnego podczas czynności przesłuchania w przypadku zagrożenia zdrowia, życia wolności lub nietykalności zatrzymanego lub innej osoby albo w przypadku poważnego zagrożenia dobra postępowania karnego. Ponadto NRA proponuje, aby wskazać, że przesłuchanie osoby zatrzymanej nie może mieć miejsca wcześniej niż 2 godziny od momentu zawiadomienia adwokata o planowanej czynności procesowej.

Prokuratoria Generalna RP poinformowała, że nie dysponuje żadnymi danymi odnośnie do stanów faktycznych, których dotyczy projektowana ustawa, bowiem co do zasady nie wykonuje zastępstwa procesowego w postępowaniu karnym.

Prokurator Krajowy (PK) negatywnie ocenił projektowaną regulację. Zdaniem PK następstwem uzależnienia wykonywania czynności na etapie zatrzymania od obecności adwokata „będzie poważne obniżenie ich skuteczności”, ponieważ „od szybkiego i sprawnego prowadzenia czynności na tym wczesnym etapie zależy niejednokrotnie późniejszy przebieg śledztwa lub dochodzenia”.

Rzecznik Praw Obywatelskich (RPO) z satysfakcją przyjął informację o przedstawieniu przez Senat inicjatywy ustawodawczej w omawianym zakresie, jednak w ocenie Rzecznika „przedstawiony projekt jest obecnie nazbyt wąski i nie w pełni realizuje wiążących Polskę wymogów wypływających z powołanych aktów prawa wtórnego UE”. RPO pozytywnie ocenił wynikającą z projektu zasadę, iż kontakt z adwokatem powinien nastąpić jeszcze przed pierwszym przesłuchaniem osoby podejrzanej w postępowaniu karnym. „Zaproponowane rozwiązania wymagają jednak pewnego rozwinięcia i uzupełnienia tak, aby kompleksowo realizowały wiążące wymogi wypływające z dyrektywy 2013/48 oraz dyrektywy 2016/1919”. Rzecznik zwrócił uwagę m.in. na:

- konieczność uzupełnienia przepisów w zakresie zastosowania czasowego odstępstwa od dostępu do adwokata – takie odstępstwo powinno następować w formie postanowienia oraz zawierać uzasadnienie, być doręczane lub ogłaszane osobie podejrzanej (lub podejrzanemu) i podlegać zaskarżeniu;
- zasadność ograniczenia zakresu projektowanego art. 245 § 5 k.p.k. do przesłuchania i innych czynności dowodowych, o których wspominają ww. dyrektywy (okazanie, konfrontacja czy eksperyment procesowy) lub alternatywnie – zasadność wprowadzenia wyłączenia dla czynności przeszukania w poszukiwaniu broni lub innych przedmiotów niebezpiecznych;
- konieczność zapewnienia poufności kontaktów osoby podejrzanej i podejrzanego z adwokatem (dla właściwej realizacji wymogów ww. dyrektyw w tym zakresie niezbędne jest uchylene art. 73 § 2–4 k.p.k. oraz art. 245 § 1 k.p.k. w zakresie obejmującym słowa „w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, zatrzymujący może zastrzec, że będzie przy niej obecny”);
- potrzebę szczególnej refleksji nad rozwiązaniami wprowadzonymi przez dyrektywy 2013/48 i 2016/1919 w zakresie postępowania dotyczącego europejskiego nakazu aresztowania;
- konieczność uchylenia art. 168a k.p.k., zgodnie z którym fakt dokonania czynności procesowej z naruszeniem przepisów prawa, a zatem także tych dotyczących prawa do adwokata i prawa do obrony, nie przesądza o niedopuszczalności uzyskanego w ten sposób dowodu.

Zdaniem **Sądu Najwyższego** „[c]el wprowadzenia ustawy nie budzi wątpliwości. Proponowane regulacje nasuwają jednak kilka zastrzeżeń i wymagają głębszej refleksji podczas prac legislacyjnych”. Sąd Najwyższy podniósł następujące kwestie:

- obowiązek wyznaczenia obrońcy powinien dotyczyć kluczowych czynności, w których obecność adwokata lub radcy prawnego jest szczególnie wskazana, tj. przesłuchania osoby zatrzymanej, konfrontacji, okazania oraz eksperymentu;
- wyznaczenie adwokata lub radcy prawnego wymaga pewnego czasu, a dokonanie niektórych czynności procesowych może być konieczne natychmiast – z uwagi na to projekt powinien przewidywać szybszy tryb wyznaczenia obrońcy lub wprowadzenie wyjątku od tej zasady;
- należy również dokonać zawężenia czynności wykonywanych z udziałem adwokata lub radcy prawnego do czynności procesowych;
- projektowany wyjątek dopuszczenia przeprowadzenia przesłuchania bez obecności adwokata (radcy prawnego) powinien dotyczyć również innych czynności z udziałem zatrzymanego;
- „proponowana zmiana art. 301 k.p.k. nie usuwa wątpliwości czy przepis ten odnosi się jedynie do sytuacji, kiedy podejrzany ma już ustanowionego obrońcę czy też nakazuje umożliwienie takiego ustanowienia”;
- przepis intertemporalny jest nieprecyzyjny – nie wiadomo czy chodzi o postępowanie zakończone prawomocnie czy w danej instancji; nie wydaje się też, aby potrzebne było odwoływanie się oprócz postępowania także do czynności procesowych.

Według Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia” „[a]ksjologia proponowanych zmian nie budzi zastrzeżeń, jakkolwiek nie wszystkie zmiany zasługują na bezwzględną aprobatę.” Stowarzyszenie zwróciło uwagę m.in. na zasadność nadania uprawnienia do wyznaczenia pomocnika procesowego sądowi rejonowemu miejsca zatrzymania lub prowadzenia postępowania, konieczność przerwania sformułowania „poważne zagrożenie dobra postępowania karnego” użytego w projektowanym art. 245 § 5 zd. drugie oraz art. 301 zd. drugie, a także konieczność usunięcia przesłanki dotyczącej zagrożenia nietykalności zatrzymanego (podejrzanego), stanowiącej wyjątek od reguły udziału radcy prawnego lub adwokata w czynnościach, w których uczestniczy zatrzymany (podejrzany). Ponadto Stowarzyszenie zaproponowało przeredagowanie art. 2 projektu, zawierającego przepis intertemporalny.

Na wspólnym posiedzeniu w dniu 13 czerwca 2023 r. Komisja Ustawodawcza oraz Komisja Praw Człowieka, Praworządności i Petycji rozpatrzyły projekt i wprowadziły do niego poprawki, wynikające z opinii Naczelnej Rady Adwokackiej, Sądu Najwyższego, Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia”, polegające w szczególności na:

- określeniu, iż wyznaczenia adwokata lub radcy prawnego może dokonać, co do zasady, prezes lub referendarz sądowy sądu rejonowego miejsca zatrzymania lub prowadzenia postępowania,
- dodaniu zastrzeżenia, że przesłuchanie zatrzymanego nie może się odbyć wcześniej niż 2 godziny od chwili zawiadomienia adwokata lub radcy prawnego o planowanej czynności,
- zmianie przesłanek uzasadniających odstąpienie od udziału adwokata lub radcy prawnego podczas czynności przesłuchania (zrezygnowano z przesłanki „zagrożenia nietykalności”, zaś „poważne zagrożenie dobra postępowania” zastąpiono „potrzebą zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania”),
- dodaniu zastrzeżenia, że przyczynę odstąpienia od przesłuchania z udziałem adwokata lub radcy prawnego należy wskazać w protokole,
- przeredagowaniu i uzupełnieniu rozwiązań o charakterze intertemporalnym.

6. Wpływ na sektor finansów publicznych.

(ceny stałe z 2022 r.)	Skutki w okresie 10 lat od wejścia w życie zmian [mln zł]											
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Łącznie (0-10)
Dochody ogółem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Budżet państwa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
JST	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Wydatki ogółem	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd
Budżet państwa	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd
JST	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Saldo ogółem	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd
Budżet państwa	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd
JST	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródła finansowania:	Budżet państwa.
Dodatkowe informacje, w tym wskazanie źródeł danych i przyjętych do obliczeń założeń	<p>Projektowana regulacja będzie miała wpływ na wzrost wydatków budżetu państwa z tytułu ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielanej z urzędu. Wzrost wysokości wydatków z tego tytułu będzie funkcją 3 parametrów: liczby osób zatrzymanych, odsetka zatrzymanych, którym zostanie wyznaczony adwokat lub radca prawny z urzędu, oraz przeciętnego kosztu pomocy prawnej z urzędu w przeliczeniu na 1 osobę.</p> <p>Oszacowanie skutków w ujęciu pieniężnym na tym etapie procesu legislacyjnego <u>nie jest jednak możliwe</u> z uwagi na brak wiarygodnych danych, w szczególności w zakresie liczby osób zatrzymanych oraz przeciętnego kosztu pomocy prawnej z urzędu w przeliczeniu na 1 osobę.</p>

Zgodnie z przyjętą metodologią sporządzania OSR, wynikającą z *Wytycznych do przeprowadzania oceny wpływu (...)*¹, oraz podejściem polityki opartej na dowodach (ang. *evidence-based policy*), przedstawienie skutków projektowanej regulacji w ujęciu pieniężnym wymagałoby zastosowania wiarygodnych i dobrze udokumentowanych parametrów. Wobec braku odpowiednich informacji w tym zakresie ograniczono się do opisu jakościowego.

Projektowana regulacja może również wpłynąć na wzrost obciążenia pracą sądów rejonowych, które będą miały obowiązek wyznaczenia adwokata lub radcy prawnego z urzędu w sytuacji, gdy zatrzymany zechce skorzystać z uprawnienia do nawiązania w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także bezpośrednio z nimi rozmowy, lub gdy z jego udziałem będą miały zostać wykonane czynności procesowe, a nie będzie miał adwokata lub radcy prawnego ustanowionego z wyboru.

7. Wpływ na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym funkcjonowanie przedsiębiorców oraz na rodzinę, obywateli i gospodarstwa domowe.

		Skutki						
Czas w latach od wejścia w życie zmian		0	1	2	3	5	10	Łącznie (0-10)
W ujęciu pieniężnym (w mln zł, ceny stałe z 2022 r.)	rodzina, obywatele oraz gospodarstwa domowe	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd
	duże przedsiębiorstwa	0	0	0	0	0	0	0
	sektor mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw	0	0	0	0	0	0	0

Dodatkowe informacje, w tym wskazanie źródeł danych i przyjętych do obliczeń założeń

Projektowana regulacja **nie będzie miała wpływu na funkcjonowanie przedsiębiorstw**, w tym klasyfikowanych w sektorze mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw, a także sektor gospodarstw domowych.

Projektowana regulacja umożliwi zatrzymanym skorzystanie z pomocy prawnej z urzędu w sytuacji, gdy zatrzymany będzie chciał skorzystać z uprawnienia do nawiązania w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także bezpośrednio z nimi rozmowy, lub gdy z jego udziałem będą wykonywane czynności procesowe, a nie będzie miał adwokata lub radcy prawnego ustanowionego z wyboru.

W przypadku wykonywania czynności procesowych z udziałem zatrzymanego, czynności te będą musiały zostać wykonane z udziałem adwokata lub radcy prawnego, w tym ustanowionego z urzędu.

8. Zmiana obciążeń regulacyjnych (w tym obowiązków informacyjnych) wynikających z projektu

nie dotyczy

9. Wpływ na rynek pracy.

Brak wpływu na rynek pracy ogółem. Projektowana regulacja będzie miała wpływ na sektor podmiotów świadczących usługi adwokackie i radcowskie w związku z prawdopodobnie zwiększonym zapotrzebowaniem na takie usługi w postępowaniach karnych.

10. Wpływ na pozostałe obszary.

środowisko naturalne
 sytuacja i rozwój regionalny
 inne: wymiar sprawiedliwości

demografia
 mienie państwowe

informatyzacja
 zdrowie

Omówienie wpływu

Projektowana regulacja będzie miała wpływ na sprawność (wydłużenie) prowadzonych postępowań.

11. Planowane wykonanie przepisów aktu prawnego

Projektowana ustawa wejdzie w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

¹ Wytyczne do przeprowadzania oceny wpływu oraz konsultacji publicznych w ramach rządowego procesu legislacyjnego wydane przez Radę Ministrów zgodnie z § 24 ust. 3 uchwały nr 190 Rady Ministrów z 29 października 2013 r. – *Regulamin pracy Rady Ministrów*

12. W jaki sposób i kiedy nastąpi ewaluacja efektów projektu oraz jakie mierniki zostaną zastosowane?

Projektowana regulacja powinna podlegać ewaluacji po 3 latach od dnia jej wejścia w życie w zakresie liczby przypadków, w których wyznaczono adwokata lub radcę prawnego z urzędu na podstawie zmienianych przepisów, oraz skali wzrostu wydatków ponoszonych przez Skarb Państwa z tytułu nieopłaconej pomocy prawnej z urzędu.

13. Załączniki (istotne dokumenty źródłowe, badania, analizy itp.).

1. Informacja o rozwiązaniach przyjętych w systemach prawnych innych państw w zakresie realizacji prawa dostępu do adwokata.

Informacja o rozwiązaniach przyjętych w systemach prawnych innych państw w zakresie realizacji prawa dostępu do adwokata

(wg stanu prawnego obowiązującego w marcu 2019 r.)

Kancelaria Senatu w dniu 18 lutego 2019 r. zwróciła się do Europejskiego Centrum Badań Parlamentarnych i Dokumentacji (ECPRD) z prośbą o udzielenie przez państwa zrzeszone w ECPRD informacji o tym, jak w poszczególnych systemach prawnych zostało uregulowane prawo dostępu do adwokata (prawo do pomocy prawnej) dla osób zatrzymanych przez policję lub inny organ ścigania – w szczególności na wstępnym etapie postępowania (bezpośrednio po zatrzymaniu) oraz w przypadku osób, które formalnie nie zostały uznane za podejrzane lub oskarżone. Do dnia 21 marca 2019 r. wpłynęły w tym zakresie odpowiedzi z 23 państw.

Z przedstawionych informacji wynika, że w większości państw obowiązują podobne przepisy mające na celu zapewnienie, aby podejrzanym lub oskarżonym przysługiwało prawo dostępu do adwokata, co wynika z przyjęcia **dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE** z dnia 22 października 2013 r. *w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym (...)*.

Zgodnie z powyższą dyrektywą państwa członkowskie powinny zapewnić, aby podejrzanym lub oskarżonym przysługiwało prawo dostępu do adwokata bez zbędnej zwłoki (w takim terminie i w taki sposób, aby osoby te mogły rzeczywiście i skutecznie wykonywać przysługujące im prawo do obrony) oraz prawo skutecznego udziału adwokata w czasie przesłuchiwania ich przez policję lub przez inne organy.

Dyrektywa zakłada, że państwa członkowskie powinny dokładać starań, aby udostępniać – na przykład na stronie internetowej lub w ulotkach dostępnych na posterunkach policji – informacje mające ułatwiać podejrzanym lub oskarżonym uzyskanie dostępu do adwokata. Nie oznacza to jednak, że na państwa członkowskie nakłada się obowiązek aktywnego zapewniania, aby podejrzeni lub oskarżeni, którzy nie zostali pozbawieni wolności, korzystali z pomocy adwokata, jeżeli sami nie zapewnili sobie takiej pomocy.

W przypadku, gdy podejrzeni lub oskarżeni zostają pozbawieni wolności, państwa członkowskie powinny wprowadzić niezbędne rozwiązania w celu zapewnienia takim osobom możliwości skutecznego korzystania z prawa dostępu do adwokata, w tym powinny zorganizować pomoc adwokata dla osoby, która nie ma adwokata, chyba że zrzekła się ona tego prawa. Takie rozwiązania mogłyby polegać między innymi na tym, że właściwe organy organizują pomoc adwokata na podstawie wykazu dostępnych adwokatów, spośród których podejrzanym lub oskarżonym mógłby dokonać wyboru, zaś w stosownych przypadkach gwarantować pomoc prawną z urzędu.

Dyrektywa reguluje również sytuację osób innych niż podejrzane lub oskarżone – na przykład świadków – którzy stają się podejrzanymi lub oskarżonymi. W myśl dyrektywy takie osoby powinny być chronione przed samooskarżeniem i mieć prawo do nieskładania wyjaśnień, co potwierdza orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Dyrektywa stanowi, że jeżeli w czasie takiego przesłuchania osoba inna niż podejrzanym lub oskarżonym staje się podejrzanym lub oskarżonym, przesłuchanie należy natychmiast zawiesić. Jednakże należy umożliwić kontynuowanie takiego przesłuchania, jeżeli dana

osoba została poinformowana, że jest podejrzanym lub oskarżonym, i ma możliwość skorzystania w pełni z praw przewidzianych w dyrektywie.

Z dokonanej analizy wynika, że w większości badanych systemów prawnych funkcjonują podobne rozwiązania ogólne, wynikające m.in. z zaleceń ww. dyrektywy, polegające np. na poinformowaniu osób podejrzanych lub zatrzymanych o prawie do adwokata (niektóre systemy doprecyzowują, że powinno to nastąpić niezwłocznie po zatrzymaniu i zanim przesłuchanie zostanie rozpoczęte), określeniu przypadków, kiedy skorzystanie z obrońcy jest obowiązkowe (dotyczy to głównie osób niepełnosprawnych, których niepełnosprawność uniemożliwia samodzielną obronę, oskarżonych o popełnienie poważnych przestępstw, za które grozi kara więzienia np. powyżej 10 lat, a także osób małoletnich), możliwości skorzystania z bezpłatnej pomocy prawnej i obrońcy z urzędu przez osoby znajdujące się w trudnej sytuacji finansowej, a także prawie do nieskładania wyjaśnień.

W niektórych państwach wprowadzono bardziej szczegółowe uregulowania, mające na celu zapewnienie osobom podejrzanym lub zatrzymanym realnego dostępu do adwokata, np. w formie kontaktu telefonicznego za pośrednictwem **bezpłatnej infolinii**, dzięki dostarczeniu **plakatów i broszur informacyjnych**, przez **określenie procedur dot. traktowania osób podejrzanych i zatrzymanych**, przez gwarancję **obligatoryjnej i bezpłatnej pomocy prawnej dla wszystkich zatrzymanych**.

Poniżej omówiono rozwiązania przyjęte w poszczególnych systemach prawnych:

1. Albania:

Bezpłatna pomoc prawna przysługuje zatrzymanym znajdującym się w trudnej sytuacji finansowej. Zatrzymani mogą dokonać wyboru adwokata z listy adwokatów świadczących bezpłatną pomoc prawną, publikowanej i aktualizowanej przez Krajową Izbę Adwokatów Albanii. Ponadto na terenie kraju istnieje kilka centrów, które oferują bezpłatną pomoc prawną, np. TLAS (Tirana Legal Aid Service).

2. Austria:

Od 1 lipca 2008 r. zatrzymani mają możliwość skorzystania z całodobowego kontaktu z adwokatem przez telefon (w ramach bezpłatnej infolinii), przy czym bezpłatna jest tylko pierwsza porada prawna udzielana w ten sposób. Wszelkie dalsze porady prawne udzielane przez określonego prawnika są płatne.

3. Belgia:

Osoba zatrzymana musi zostać poinformowana o przysługujących jej prawach zanim przesłuchanie zostanie rozpoczęte. Ponadto otrzymuje opis przysługujących jej praw, zawarty w dokumencie, który przetłumaczony jest na 50 języków.

Osoba zatrzymana może otrzymać pomoc prawną od osoby należącej do Stowarzyszenia Prawników (jeśli spełnia określone warunki to pomoc ta jest całkowicie lub częściowo bezpłatna). Instytucja dysponuje specjalną aplikacją, która umożliwia bardzo szybki kontakt prawnika z osobą podejrzaną. Jest to możliwe, gdyż po wprowadzeniu przez policję do specjalnego systemu danych o osobie zatrzymanej, automatycznie wysyłana jest informacja (sms) do prawnika wybranego z listy, który może przyjąć zlecenie lub je odrzucić. Jeśli przyjmie zlecenie, wówczas otrzymuje kontakt do osoby zatrzymanej.

Podejrzany jest uprawniony do odbycia przed przesłuchaniem poufnych konsultacji z obrońcą, trwających do 30 min., następnie po 2-godzinnej przerwie może zostać przeprowadzone przesłuchanie.

4. Chorwacja:

W ramach postępowania wyjaśniającego (przygotowawczego) policja ma prawo do przesłuchiwania obywateli, z tym że osoby zatrzymane mogą być przesłuchiwane tylko w obecności adwokata (wybranego przez samego zatrzymanego lub wskazanego przez sąd).

Jeżeli podejrzany domaga się reprezentacji adwokata, przesłuchanie wstrzymuje się do momentu przyjazdu adwokata, jednak nie dłużej niż na 3 godziny. Jeżeli podejrzany nie współpracuje jeszcze z adwokatem albo jego adwokat nie może dotrzeć na przesłuchanie, może wybrać adwokata z listy adwokatów. Przesłuchania są nagrywane.

Każdy zatrzymany otrzymuje niezwłocznie pisemną broszurę dotyczącą jego praw, w tym prawa do adwokata i prawa do 30 min. poufnej rozmowy z adwokatem przed przesłuchaniem przez policję.

Jeżeli zatrzymany nie chce skorzystać z pomocy adwokata, policja musi wytłumaczyć mu w prostych i zrozumiałych słowach, jakie są tego konsekwencje. Zrzeczenie się prawa do adwokata musi zostać wyrażone na piśmie.

Szczegółowe procedury opisano i uregulowano w Przewodniku dotyczącym przyjmowania i traktowania zatrzymanych i aresztowanych.

5. Czarnogóra:

Osoby zatrzymane lub aresztowane powinny mieć prawo rozmowy z adwokatem na osobności jeszcze przed pierwszym przesłuchaniem. Taka rozmowa nie może być podsłuchiwana, może być jedynie obserwowana.

W przypadku przesłuchiwania osób podejrzanych w postępowaniu przygotowawczym, podejrzany powinien zostać poinformowany o treści zarzutów oraz powodach podejrzenia, prawie do odmowy składania wyjaśnień i udzielania odpowiedzi na pytania, możliwości wykorzystania tego, co powie, przeciwko niemu oraz prawie do adwokata, który może być obecny również przy przesłuchaniu. Podejrzany powinien móc skontaktować się z adwokatem telefonicznie lub pośrednictwem środków elektronicznych – zarówno osobiście, jak i za pośrednictwem członków rodziny lub osób trzecich. W wyborze obrońcy podejrzanemu może pomóc prokurator.

6. Czechy:

Osobie zatrzymanej przysługuje od samego początku postępowania karnego prawo zwrócenia się o pomoc do adwokata. Zatrzymany ma prawo wyboru adwokata i może tego dokonać, używając telefonu własnego lub aparatu policyjnego. Ponadto może przejrzeć listę adwokatów zamieszczoną w intranecie prowadzonym przez policję i skontaktować się z adwokatem elektronicznie.

Jeśli osoba podejrzana nie będzie chciała składać wyjaśnień policji bez obecności adwokata, wówczas przesłuchanie należy przerwać lub odłożyć, jednak nie dłużej niż na 48 godz.

7. Estonia:

Jeśli podejrzany chce skorzystać z przysługującego mu prawa do obrońcy musi wypełnić odpowiedni formularz, w którym powinien podać tylko dane osobowe i język, w którym efektywnie będzie mógł się komunikować z prawnikiem. Na podstawie tego formularza władze prowadzące postępowanie, sąd bądź prokurator podejmują decyzję. Kopia decyzji przesyłana jest Stowarzyszeniu Adwokatów, które na podstawie wewnętrznych regulacji wyznaczają prawnika, który będzie pełnił rolę obrońcy podejrzanego.

8. Finlandia:

Osoba oskarżona musi zostać poinformowana na piśmie (bez zbędnej zwłoki, jednak najpóźniej zanim zostanie przesłuchana) o przysługujących jej prawach, m.in. prawie do obrońcy wg własnego wyboru lub obrońcy publicznego oraz prawie do bezpłatnej pomocy prawnej i obrońcy z urzędu.

Policja lub inne organy prowadzące śledztwo dostarczają podejrzanemu listę adwokatów występujących jako obrońcy w postępowaniu karnym. Spotkania z adwokatem może żądać podejrzany, któremu grozi kara powyżej 4 miesięcy pozbawienia wolności lub który został aresztowany.

Udzielenie bezpłatnej pomocy prawnej zależy od sytuacji finansowej osoby, która się o nią ubiega. Bezpłatną pomoc prawną bez względu na sytuację ekonomiczną mogą otrzymać ofiary przemocy lub wykorzystania seksualnego.

9. Francja:

Bezpłatna pomoc prawna przysługuje osobom znajdującym się w trudnej sytuacji finansowej.

10. Grecja:

Podejrzany lub oskarżony powinien zostać niezwłocznie poinformowany o prawie do bycia reprezentowanym przez prawnika oraz prawie do bezpłatnej porady prawnej. Zgodnie z greckim Kodeksem karnym oskarżony ma prawo być reprezentowany przez prawnika na każdym etapie postępowania, z wyjątkiem przesłuchania. Jeśli oskarżony zażąda w trakcie przesłuchania konsultacji z adwokatem, wówczas prowadzący przesłuchanie zobowiązany jest zapewnić oskarżonemu dostęp do adwokata z urzędu. W przypadku uchybienia prawa do kontaktu z adwokatem, zebrane dowody nie są brane pod uwagę w procesie sądowym.

11. Gruzja:

Osoby aresztowane powinny zostać niezwłocznie poinformowane o prawie do adwokata.

12. Hiszpania:

Wszyscy zatrzymani i aresztowani muszą zostać poinformowani na piśmie, prostym i zrozumiałym językiem o oskarżeniach, które im postawiono oraz o przysługujących im prawach.

13. Izrael:

Każdy ma prawo do reprezentacji przez adwokata. Ustawodawca określił katalog przypadków, kiedy obrona jest obowiązkowa oraz sytuacje, w których można skorzystać z obrony z urzędu, całkowicie finansowanej przez państwo.

14. Kanada:

W niektórych prowincjach Kanady, np.: w Ontario, każdy aresztowany, niezależnie od sytuacji ekonomicznej, może uzyskać bezpłatną pomoc prawną. Usługa taka dostępna jest telefonicznie w ramach specjalnie uruchomionej infolinii, która jest dostępna przez całą dobę, 7 dni w tygodniu.

15. Łotwa:

Kodeks postępowania karnego przewiduje zwolnienie z opłaty za usługi adwokata w przypadku trudnej sytuacji finansowej bądź gdy prawo wymaga obecności adwokata. Osoby podejrzane lub zatrzymane otrzymują od osoby kierującej postępowaniem listę adwokatów, którzy prowadzą praktykę przy danym sądzie; powinny również mieć możliwość przeprowadzenia bezpłatnej rozmowy telefonicznej w celu zwrócenia się do danego adwokata o reprezentowanie.

16. Niemcy:

Oskarżony musi zostać niezwłocznie poinformowany na piśmie o swoich prawach po aresztowaniu. Bezpłatna pomoc prawna przysługuje osobom w trudnej sytuacji materialnej.

17. Portugalia:

Kodeks postępowania karnego stanowi, że podejrzani i oskarżeni mają prawo do adwokata na każdym etapie postępowania. Kodeks określa również przypadki, w których skorzystanie z pomocy obrońcy jest obowiązkowe. Jeżeli podejrzany nie ma swojego obrońcy, skorzystanie z pomocy obrońcy z urzędu jest obowiązkowe w momencie postawienia mu zarzutów.

Podejrzani, którzy nie mają obrońcy ani nie przysługuje im bezpłatna pomoc prawna, powinni ponieść koszty obrony. Przepisy określają przypadki, kiedy koszty obrońcy mogą zostać pokryte przez budżet państwa (m.in. trudna sytuacja materialna podejrzanego). System zapewnia mechanizmy kontroli, które mają zapewnić, że z nieodpłatnej pomocy prawnej korzystają tylko osoby faktycznie tego potrzebujące. Za korzystanie z pomocy obrońcy z urzędu przez osoby nieuprawnione przewidziane są sankcje oraz kary.

W pilnych przypadkach, takich jak pierwsze przesłuchanie zatrzymanego oraz w przypadku przesłuchań w trybie uproszczonym, Portugalska Izba Adwokacka organizuje dyżury prawne, na podstawie których sąd wyznacza obrońcę.

18. Rumunia:

Zgodnie z Kodeksem postępowania karnego stronie przysługuje prawo do obrony samodzielnie lub przez adwokata, o czym powinna zostać powiadomiona bez zbędnej zwłoki. Strona postępowania i obrońca powinien mieć czas na przygotowanie się do obrony. Pomoc prawna może być udzielona przez jednego lub więcej adwokatów. Warunki kontaktu z prawnikiem powinny umożliwiać dochowanie poufności, bezpieczeństwa; rozmowa z adwokatem nie powinna być nagrywana. Obowiązkowe uczestnictwo adwokata przewidziano w sytuacji, gdy podejrzany lub zatrzymany jest nieletni, nie jest w stanie samodzielnie się bronić lub kara za popełniony czyn wynosi co najmniej 5 lat pozbawienia wolności.

19. Szwajcaria:

Prawo do bezpłatnej pomocy prawnej ma każdy, kto nie ma wystarczających środków do zapewnienia sobie obrony (chyba, że w sprawie nie ma szans na wygraną). Jeśli jest to potrzebne, bezpłatna pomoc prawna obejmuje również reprezentację w sądzie.

W niektórych przypadkach obrona jest obowiązkowa. Są to m.in. sytuacje, kiedy okres aresztowania (tymczasowego aresztowania) przekracza 10 dni lub gdy oskarżony lub jego opiekun prawny ze względu na stan zdrowia (w tym stan zdrowia psychicznego) nie może bronić się sam. Jeżeli obrona jest obowiązkowa, adwokat umawiany jest niezwłocznie, przed pierwszym przesłuchaniem przez prokuratora, a dowody pozyskane przed spotkaniem podejrzanego z adwokatem dopuszczalne są tylko wtedy, gdy podejrzany zrzeknie się swojego prawa w zakresie konieczności ponownego pozyskania dowodów.

Jeżeli podejrzany nie ma środków, żeby zapewnić sobie obronę, może otrzymać obrońcę z urzędu (dotyczy to tylko poważnych przestępstw).

Na potrzeby śledztwa, policja może zatrzymać osobę i sprowadzić ją na posterunek policji w celu ustalenia, czy popełniła ona przestępstwo. W takim przypadku – jeśli osoba ta nie jest jeszcze formalnie oskarżona – powyższe uprawnienia do kontaktu z adwokatem nie mają zastosowania.

20. Szwecja:

Prawo do adwokata z urzędu przysługuje wszystkim zatrzymanym lub aresztowanym, a także podejrzanym, którym grozi kara powyżej 6 miesięcy pozbawienia wolności. Osoby uprawnione mogą poprosić o pomoc konkretnego adwokata, jeżeli ten zgodzi się świadczyć pomoc prawną bezpłatnie, lub skorzystać z pomocy adwokata umówionego przez sąd (z listy adwokatów dostarczonej przez Szwedzką Izbę Adwokatów).

Jeśli podejrzany odmówi skorzystania z prawa do adwokata, prokurator musi wówczas zdecydować, czy sytuacja podejrzanego wymaga skorzystania z pomocy adwokata oraz czy przesłuchanie może odbyć się bez jego udziału.

W przypadku gdy obecność adwokata podczas przesłuchania jest niezbędna, do momentu jego przybycia może odbyć się wyłącznie krótkie (ogólne) przesłuchanie, w trakcie którego podejrzany jest informowany o ciąży na nim podejrzeniu oraz przyczynach aresztu lub zatrzymania. Podejrzany może przyznać się lub zaprzeczyć popełnieniu przestępstwa albo zachować milczenie do momentu przybycia adwokata.

Podejrzany ma prawo do spotkania z adwokatem na osobności oraz do konsultacji telefonicznych. W tym celu może skorzystać ze znajdującego się na posterunku policji telefonu stacjonarnego; używanie telefonów komórkowych jest zabronione.

Jeżeli podejrzany zostanie uznany za winnego popełnienia zarzucanego mu przestępstwa, sąd może orzec o konieczności zwrotu do budżetu (w całości lub części) kosztów pomocy prawnej – decyzja uzależniona jest od sytuacji materialnej winnego.

Bardzo rzadko zdarza się, że zatrzymany lub aresztowany nie korzysta ze swojego prawa do adwokata z urzędu – głównymi przyczynami niekorzystania z bezpłatnej pomocy prawnej są korzystanie z pomocy adwokata opłaconego z prywatnych środków lub chęć jak najszybszego przesłuchania w celu wyjaśnienia nieporozumienia i zwolnienia z aresztu.

21. Turcja:

Zgodnie z przepisami Kodeksu karnego podejrzany lub oskarżony może korzystać na każdym etapie z pomocy jednego lub wielu obrońców. Podejrzany lub oskarżony powinien być zapytany o wybór obrońcy. W przypadku gdy nie będzie mógł zapewnić sobie pomocy prawnika, wsparcie takie, na jego prośbę, powinno mu zostać zapewnione. W sytuacji gdy podejrzany lub oskarżony jest dzieckiem, osobą niepełnosprawną, głuchą albo niemą, obrońca powinien zostać zapewniony nawet bez ich zgody. Obrońca powinien być wskazany z listy Stowarzyszenia Adwokatów.

22. Węgry:

Przepisy określają przypadki, kiedy obrona jest obowiązkowa. Oskarżony może skorzystać z pomocy wynajętego przez siebie adwokata lub adwokata ustanowionego przez odpowiednie władze. W tym drugim przypadku obrońca jest wyznaczany przez Stowarzyszenie Adwokatów według reguł określonych przez tę organizację, przy czym wybór dokonywany jest losowo. Ochrona przestrzegania prawa do obrony zapewniona jest poprzez prawo do zażalenia i w drodze nadzoru odpowiedniego biura umiejscowionego w strukturze prokuratury.

23. Wielka Brytania:

Osoby podejrzane o popełnienie przestępstwa, które nie zostały aresztowane nie mają obowiązku stawienia się na policję w celu złożenia wyjaśnień – gdy zostaną wezwane, mogą stawić się i zeznawać dobrowolnie. Osoba podejrzana, która nie została aresztowana, może w dowolnej chwili przerwać składanie wyjaśnień i opuścić posterunek policji.

Zarówno podejrzani, jak i aresztowani nie muszą odpowiadać na pytania policji. Są informowani, że wszystko, co powiedzą może zostać wykorzystane przeciwko nim w sądzie, oraz że zachowanie milczenia może zaszkodzić ich obronie, jeśli w czasie przesłuchania nie wspomną o czymś, na czym później będą opierać swoją obronę w sądzie.

Prawo dostępu do adwokata i bezpłatnej pomocy prawnej przysługuje zarówno aresztowanym, jak i osobom podejrzanym o popełnienie przestępstwa, które są przesłuchiwane przez policję. Osoby podejrzane oraz aresztowane mogą skorzystać z pomocy wybranego przez siebie adwokata (opłaconego z ich środków, chyba, że adwokat, którego wybrali świadczy bezpłatną pomoc prawną) lub bezpłatnie z pomocy adwokata z urzędu.

W niektórych przypadkach (mniej poważne przestępstwa i wykroczenia) prawo do pomocy prawnej może zostać ograniczone do konsultacji telefonicznej z adwokatem dyżurującym w *Criminal Defence Service (CDS) Direct*. Wyjątkiem jest sytuacja, gdy osoba aresztowana nie jest w stanie porozumiewać się przez telefon, potrzebuje pomocy innej osoby (w przypadku nieletnich i niepełnosprawnych) lub policja chce ją przesłuchać.

O zakresie pomocy prawnej (spotkanie z adwokatem vs. konsultacja telefoniczna) decyduje rodzaj/powaga przestępstwa, o które dana osoba jest podejrzana, a nie jej sytuacja materialna.

Aresztowani i podejrzani przesłuchiwanymi przez policję w każdej chwili mogą zmienić zdanie dotyczące chęci skorzystania z pomocy prawnej i zażądać lub zrezygnować z konsultacji z adwokatem.

Jeżeli osoba przesłuchiwana (podejrzana lub aresztowana) zażąda kontaktu z adwokatem policja powinna zawiesić przesłuchanie do momentu pojawienia się/rozmowy z adwokatem. Maksymalny czas oczekiwania na adwokata wynosi 36 godzin.

Funkcjonariusze policji powinni poinformować osoby zainteresowane o przysługującym im prawie do adwokata i bezpłatnej pomocy prawnej niezwłocznie po aresztowaniu oraz przed rozpoczęciem przesłuchania. Informacje dotyczące prawa do adwokata i bezpłatnej pomocy prawnej dostępne są również na każdym posterunku policji w formie plakatów (zawieszonych w widocznym dla zainteresowanych miejscu) oraz broszur informacyjnych przygotowanych w sposób czytelny (duża czcionka, streszczenie o objętości 1 strony oraz szczegółowe wyjaśnienie w dalszej części), a także zredagowanych prostym i zrozumiałym językiem.

W celu zorganizowania pomocy prawnej dla osoby przesłuchiwanej (podejrzanej lub aresztowanej) policja kontaktuje się z *Defence Solicitor Call Centre (DSCC)*, które umawia adwokata, o którego prosił aresztowany lub adwokata dyżurnego, a w przypadku, gdy bezpłatna pomoc prawna ogranicza się do konsultacji telefonicznych z adwokatem – organizuje konsultację telefoniczną z *Criminal Defence Service (CDS) Direct*. *DSCC* może również skontaktować się w imieniu aresztowanego z wybranym przez niego adwokatem, nawet jeśli adwokat nie świadczy bezpłatnej pomocy prawnej i aresztowany będzie musiał zapłacić za jego pomoc z własnych środków. *DSCC* i *CDS* są podmiotami niezależnymi od policji.

Każdy aresztowany lub przesłuchiwany ma prawo złożyć skargę w przypadku zastrzeżeń co do sposobu jego traktowania lub przesłuchiwania przez funkcjonariuszy policji.

Powyższe reguły mają zastosowanie na terenie Anglii i Walii; inne reguły obowiązują w Szkocji.